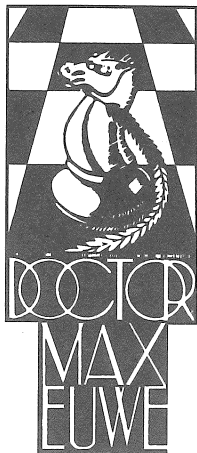

NIEUWSBRIEF

Morolf (als pelgrim verkleed) herkent Salme (de vrouw van Salman) bij een schaakpartij.
Illustratie uit een van de 15de-eeuwse *Salman und Morolfhandschriften*. Württembergische Landesbibliothek, Stuttgart, Cod. HB XIII.2, fol 309 v°.

nummer 60
zomer 2002

kwartaaluitgave
ISSN 0927-9768

Geopend van dinsdag
t/m vrijdag en elke
eerste zaterdag van
de maand, 10.30-16 u.

MAX EUWE-CENTRUM

POSTBUS 11513 1001 GM AMSTERDAM
MAX EUWEPLEIN 30A TEL 020-6257017 FAX 020-6392077

e-mail euwemec@xs4all.nl *website* <http://www.maxeuwe.nl>

BESTUUR

E. J. Petersma, voorzitter
K. van Harn, secretaris
A. Riemens, penningmeester

H. Böhm
J. Nagel
H. Ree
K. Sterrenburg
G. Valk

Adviseur Fondswerving: J. van Rijn
Adviseur Museum/Bibliotheek: L. C. M. Diepstraten
Adviseur Topschaak: J. H. Timman
Adviseur Wetenschapszaken: H. J. van den Herik
Bibliothecaris: F. F. Verbeek
Museum en PR-coördinator: E. E. Dirksen
Schaaktechnisch medewerker: A. C. M. Sibbing
Secretariaat: E. E. Dirksen en C. Lesger
Vrijwillige medewerkers: A. Bezemer, A. van Dijk, P. J. van der Horst,
K. Kok, H. J. M. Leeners, R. Nep, H. Nieuwland, J. G. Pauprit, S. Sival,
H. Vinke, W. G. Vijvers, C. ten Woude

VAN DE VOORZITTER

In onze huisvestingssituatie is de laatste tijd gelukkig geen verandering gekomen. We blijven aan het Max Euweplein en de exorbitante huurverhoging is van de baan. Laten we hopen dat het in de nabije toekomst zo blijft.

In dit nummer van de *Nieuwsbrief* treft u weer een bijdrage aan van Leo Diepstraten. Hij laat een indrukwekkende rij 'uitvinders' van het schaakspel de revue passeren. Ton Sibbing verzorgt als vanouds de rubriek met recensies van onlangs verschenen schaakboeken. Eveline Dirksen beschrijft dat gedeelte van de inventaris van ons museum dat in mei is gestolen. Het is een trieste zaak om zo in aanraking te komen met de politie.

Na een jarenlange band met het grafisch bedrijf Van Spijk te Venlo zijn we overgegaan naar een nieuwe drukker, een firma in Amsterdam. Van de overgang zullen onze donateurs hopelijk weinig merken.

Tot slot doen we een dringend beroep op onze donateurs: wie van u kan ons, via via, aan nieuwe sponsors helpen, bij voorkeur schaakminnende contactpersonen bij bedrijven of instellingen. De financiële situatie van het Max Euwe-Centrum noopt ons ertoe uw hulp in te roepen. Reacties zijn zeer welkom op het centrum.

Errit Petersma

FINANCIËN

De activiteiten van het Max Euwe-Centrum worden financieel mogelijk gemaakt door:

ÈFDÉCÉ software, Mazars Paardekooper Hoffman,
Lost Boys, de KNSB en de Gemeente Amsterdam.

Het Max Euwe-Centrum geniet ook immateriële steun van:
Akzo Nobel

Chess Base
Corel
Corus
De Lage Landen Internationaal
Nederlandse Gasunie
Network Associates/McAfee
New In Chess
PRC-Bouwcentrum
Van der Giessen/De Noord
Vector Aandrijftechniek

[In deze rubriek wordt door L.C.M. Diepstraten een boek of een gedeelte van de MEC-bibliotheek voor het voetlicht gebracht.]

Alle gerenommeerde schaakhistorici zijn het erover eens dat er nooit een 'uitvinder' van het schaakspel kan worden aangeduid, om de eenvoudige reden dat het schaakspel in feite het product is van een meer dan duizend jaar doorlopende ontwikkeling, waarbij velen ervan uitgaan dat het schaakspel als bordspel is voortgekomen uit de respelen.

In de Middeleeuwen was het historisch besef bij de auteurs die zich met het schaakspel bezighielden nog nauwelijks aanwezig en speelde de fantasie of de fictie vaak een grote rol. Vandaar dat bij die auteurs toch een hele lijst van zogenaamde 'uitvinders' valt op te sommen. In *Nieuwsbrief* nr. 50, zomer 1999 hebben wij er al een aantal genoemd. Dit keer willen wij wat uitvoeriger bij de 'uitvinders' stilstaan.

Wie waren dan wel die uitvinders?

Cessolis zegt in het eerste hoofdstuk van zijn *Liber de moribus hominum...* iets over het ontstaan van het schaakspel en hij noemt als 'de uitvinder van het spel' Xerxes Philometer, die uit het Oosten kwam, uit het land der Chaldeeën. Eerder al begon het bij Balhit, die volgens de Arabische historicus Mas'udi (overleden in 1958) een van de opvolgers was van Poros, de Indiase koning, die door Alexander de Grote werd verslagen. Bij Rhadākānta wordt in zijn geschrift uit 1790 vermeld de echtgenote van koning Ravana te Ceylon tijdens de belegering door Rama van de hoofdstad Lanka en voorts noemde J.L. Hartmann in 1678 een zekere Choncos als 'uitvinder'. Vervolgens zegt J.C. Wagenseil in een anonieme Hebreeuwse tekst koning Salomon als uitvinder van het schaakspel te zijn tegengekomen. Damiano, de Portugese apotheker uit Odimira en bedenker van de Damianogambiet (1. e4 e5 2. Pf3 f6) noemt in zijn boek uit 1512 naast Xerxes ook de gebroeders Lydus en Tyrrenus, naar wie de landstreek Lydië en de Tyrreense Zee vernoemd werden, maar hij zegt er meteen bij dat men het er niet over eens is wie de uitvinder was. Hugo von Trimberg (1260-1309) sluit in zijn gedicht 'Der Renner' (zie *Nieuwsbrief* nr. 58) enigszins aan bij de Trojaanse verhalen. Hij noemt een ridder Aleo als uitvinder van zowel het schaakspel als het dobbelspel. Voorts was James Christie in een werk uit 1801 van mening, dat het Scytische herders waren en F. Villot noemde in zijn werk uit 1825 nog Egyptische astrologen, aan wie de uitvinding moest worden toegeschreven. Zonder verdere bron vond Antonius van der Linde nog: de Egyptenaar Thot, of Hermes

Trismegistos en de wijze Solon, die hij als zogenaamde uitvinders tegenkwam. Marcus Hieronymus Vida (1490-1566), sinds 1532 bisschop van Alba, gaf in zijn gedicht 'Scaccia Ludus' de Serische Nymph Scacheis aan als uitvindster van het spel. Bredere aanhang kregen de volgende namen: Ibn Chalikan (1211-1281) zegt dat niet 'As-Suli', de beroemde schaakspeler en schaaakteur, het spel heeft uitgevonden, maar Sissa ibn Dahir uit India, een en ander als tijdverdrijf voor koning Shihram. Ook Safadi (overleden in 1362) en Sokeiker in de zestiende eeuw noemen Sissa, soms ook als Sassa aangeduid. Een anoniem Perzisch geschrift uit de vijftiende eeuw noemt Sassa. De naam 'Sissa' wordt vaak als een verbastering van de naam 'Xerxes' genoemd. Het was het oudste Nederlandse schaaktijdschrift, van 1846 tot 1873 verschenen, dat de naam 'Sissa' droeg. De naam Xerxes Philometer is al gevallen. Deze Xerxes is niet dezelfde als koning Xerxes van Perzië, die in het boek *Esther* uit het *Oude Testament* als Ahasverus wordt vermeld. De eerdergenoemde Xerxes was een filosoof, die als bijnaam Philometer kreeg, omdat hij op wijsgerige wijze zich verdiepte in maten en getallen. Er is een drietal afbeeldingen van deze Xerxes voorhanden: de oudste staat in het *Schachzabelbuch* uit 1467 van Kunrat von Ammenhausen. Het is een gekleurde pentekening van Hans Schilling. Iets later verscheen er een houtsnede van Michael Wolgemut in Hartmann Schedels *Liber chronicarum* uit 1493 onder de titel 'Xerxes Phus', waarbij Phus een afkorting lijkt van Philosophus. Ten slotte is er een kopergravure van Lukas Kilian in het boek van Gustavus Selenus: *Das Schach oder Königspiel* uit 1616. Dit laatste is nogal vreemd, want in hetzelfde boek van Selenus wordt nog een andere figuur als uitvinder van het schaakspel afgebeeld, namelijk Palamedes. Daarop komen we aanstonds terug.

Xerxes Philometer of Xerxes Filosofo werd achtereenvolgens als uitvinder genoemd door Jacobus Cessolis in zijn werk uit circa 1270, door John Lydgate circa 1420, in een *Baseler Chronik* uit 1480, door Hartmann Schedel in 1493, door Damiano in 1512, door Polydorus Vergilius in 1546, door G. J. Widman in 1599 en door Gustavus Selenus in 1616.

Attalus Philometer werd genoemd in de *Roman de la Rose* van Jehan de Meung en Attalus Asiaticus in het vervolg daarop door Jean Renart in 1275, voorts door John of Salisbury (1120-1180). Deze Attalus Philometer (139-133 v. Chr.) was koning van Pergamon en eveneens liefhebber van maten en getallen. Hij heeft echt bestaan en behoorde tot het huis van de Attalieden, die met de Ptolemaeën, de Antagonieden en de Seleucieden tot de Hellenistische dynastieën behoorden. En ten slotte komen we dan bij de 'uitvinders' die men uit

de geschiedenis van de Trojaanse oorlog opdiepte. Zo wordt Ulyxis (= Odysseus) genoemd door Alexander Neckam (1157-1217) in zijn werk *De Naturis Rerum* in het hoofdstuk 'De Scaccis', vervolgens door Richard de Fournival in zijn werk *Wetula* uit 1245, later in het Frans uitgegeven onder de titel *La Vieille* en voorts in het zogenaamde 'Krakower Gedicht' uit 1422. Dan was er nog Konrad von Würzburg (1220-1287), die in zijn *Der Trojanische Krieg* de Griek Nisos als 'uitvinder' noemde en uiteindelijk verscheen in de *Roman de Troie* van Benoît de Sainte Maure (circa 1165) Palamedes als de uitvinder van het schaakspel.

De Nederlander Daniel Souter vermeldde dit ook in een werk uit 1622 en Jakob Balde deed dit in zijn werk uit 1643 dat verscheen onder de titel *Ludus Palamedis sive latrunculorum, vulgo Saacchus*. Daarmee verwarde hij meteen het spel 'Ludus Latrunculorum' met het schaakspel, hetgeen vroeger vaker gebeurde. Ook verscheen Palamedes als 'uitvinder' van het spel bij Jacob Campo Weyerman (1677-1747) in zijn *Vertoog over het Schaakspel* uit 1726 (zie *Nieuwsbrief* 48).

Ongetwijfeld zullen er nog meer 'uitvinders' gevonden kunnen worden in de literatuur. Naar aanleiding van de neiging van sommige schaakauteurs om het tijdstip van ontstaan van het schaakspel steeds verder terug in de geschiedenis te plaatsen stelde de Russische schaakhistoricus Isaak Linder in een van zijn vele artikelen nogal sarcastisch de vraag: 'Was Adam de uitvinder van het schaakspel?'

Koning Salomon

Bij een van de hierboven opgesomde zogenaamde uitvinders willen wij thans wat langer stilstaan: bij koning Salomon. Hij was na Saul en David de derde koning van Israël, van 961 tot 922 voor Christus. De regeringsperiode van Salomon is gekenmerkt als vreedzaam. Hij breidde de handel uit door een vloot te bouwen, welke de plaats Esjon-Geber aan de noordkant van de Rode Zee als haven had, en door het bouwen van beschermde plaatsen langs de karavaanwegen. Hij liet grote openbare gebouwen optrekken zoals zijn paleis en de Tempel van Jeruzalen, en nam ook buitenlandse kunstenaars in dienst. Salomon handhaafde de politieke macht van de staat Israël door bondgenootschappen te sluiten, onder andere met Koning Chirom van Tyrus en met Sjeskonk de Faraó van Egypte. Hij trouwde met de dochter van de Faraó. Zijn geschiedenis kan men vinden in de boeken *Samuel 2*, *Koningen 1* en *Kronieken 1* en *2* van de bijbel, die voornamelijk de laatste jaren van zijn leven beschrijven. Later is hij als koning zeer sterk geïdealiseerd, met name wat betreft zijn wijsheid (zie bijvoorbeeld *1 Koningen 3: 16-28*). Hij wordt in de overlevering aangeduid als auteur van de bijbelboeken:

Boek der Spreuken, Prediker en het *Hooglied*.

Of zijn legendarische wijsheid aanleiding was om hem als uitvinder van het schaakspel te bestempelen is onduidelijk. Wel speelt het die schaakauteurs in de kaart, die de uitvinding of het ontstaan van het schaakspel dateren op vele eeuwen voor Christus. Dat een zo'n charismatische koning als Salomon ook aanleiding heeft gegeven tot talloze ficties en legenden is niet zo verwonderlijk. Ook een verhaal over Salomon waarin het schaakspel een rol speelt, hoort daartoe. Wij doelen daarbij op de Middel-Hoogduitse 'Spielmansdichtung' of het epos: *Salman & Morolf*. De naam Salman is een variant van de naam Salomon en die naamsvarianten of verbasteringen zullen we ook verder nog tegenkomen.

Volgens de bijbelboeken was Salomon de zoon van David en diens vrouw Batséba. Hij had diverse broers en halfbroers. In *1 Koningen 11: 1-8* lezen we: 'Koning Salomon had behalve de dochter van de Faraó nog vele andere vreemde vrouwen lief... hij had zevenhonderd vrouwen als vorstinnen en driehonderd bijvrouwen.' Dat hij vele broers en halfbroers had is vooral te danken aan zijn vader David, van wie ten minste vier vrouwen bekend waren: Achinóam, Abigail, Maäka, Chaggit, Abital en Eglä, uit de tijd dat hij in Hebron verbleef. (*2 Samuel 3: 1-5*). Ook in Jeruzalem nam David nog bij- en hoofdvrouwen en kreeg nog meer zonen en dochters (*2 Samuel 5: 13-15*).

Salman en Morolf

We hebben hier te maken met een typisch middeleeuws sterk anachronistisch verhaal, waarin koning Salman (Salomon) en zijn (half)broer Morolf de hoofdpersonen zijn. Koning Salman heerst over de gehele christelijke wereld (!). Hij trouwt met de heidense prinses Salme (of Salome, afgeleid van Sulamit?) uit India, ondanks het verzet van haar vader en laat haar dopen.

Deze verplaatsing van de figuur Salomon naar een heel andere tijd en naar een andere sociale en godsdienstige context komen we ook in andere middeleeuwse geschriften, met name waarin ook het schaakspel een rol speelt, tegen. We brengen daarbij in herinnering de figuur van Alexander de Grote, die bekeken werd als een middeleeuwer in diverse alexanderromans, zoals in de *Roman de Cassamus* (zie *Nieuwsbrief* 49). Ook daarin speelde het schaakspel een rol. Het verhaal van Salman en Markolf zou teruggaan op een Latijnse bron, mogelijk geschreven door een monnik, hetgeen omstreeks de elfde eeuw heel gebruikelijk was. Ook de oudste schaaakteksten zijn voornamelijk door monniken geschreven.

De mysterieuze figuur van de tegenspeler van Salman

was Markolf, die via joodse overlevering soms duivelse trekken aannam en die wellicht dankzij Russische bemiddeling in het Westen bekend werd. Als 'demonische' opponent van Salman trad reeds in de Oriëntaals-Byzantijnse traditie soms de god Mercurius (gekozen onder invloed van de Hebreeuwse afgod Marcolis) op. Daaruit ontstonden de middeleeuwse naamvarianten: Marcoli/Marcolfus/Morolf, volgens J. H. Winkelman in zijn artikel over Salman en Morolf, waaruit wij rijkkelijk citeren. Morolf heeft ook een vrij vage voor-geschiedenis: in bepaalde apocriefe geschriften uit de vijfde eeuw heeft de wijze koning Salomon een met-gezel, die hem als gesprekspartner dient. In een Oud-engels werk uit de elfde eeuw wordt vermeld dat zo'n gezel, Saturnus genaamd, een bezoek had gebracht aan het 'land van Markolf'. Bij de schrijver Notker Labeo (950-1022), monnik aan de kloosterschool te Sankt Gallen, verschijnt de naam Markolf als aanduiding voor degene die de spreuken van Salomon de vorm van een dispuut zou hebben gegeven. Tot dan toe wordt Markolf weergegeven als een gelijkwaardige opponent van Salomon. In het twaalfde-eeuwse Duitse gedicht, waarvan wij nog de inhoud beknopt zullen weergeven, wordt Markolf of Morolf een gebochelde, kale dwerg van boerse oorsprong, een mismaakte dus, die platvloerse streken uithaalt en cynische waarheden debiteert. Uit deze versie ontwikkelt zich dan aan de ene kant de *Proverbes de Marcoul et de Salemon* van de Comte de Bretagne, een dialoog tussen twee gelijken en aan de andere kant, vooral in Engeland, het beeld van Markolf als de voorvader van de 'clown', oorspronkelijk een eenvoudige, ongeletterde en onbehouwen boer, die niet aan enige etiquette is gebonden en daarom geen blad voor de mond behoeft te nemen, wat hem vervolgens tot een geautoriseerd maatschappij-criticus maakt. Hij wordt daarmee tevens de voorloper van de 'nar' aan het middeleeuwse hof (zie ook *Nieuwsbrief* nr. 54). In de zestiende-eeuwse Italiaanse versies heet deze figuur Bertoldo en wordt een type in de comedie dell'arte. (L. Biagoni: *Marcolf und Bertoldo und ihre Beziehungen*, 1930) Het oudste Nederlandse werk dateert uit 1501. Het werd gedrukt bij Henrick Eckert van Homberch te Antwerpen. Het draagt de titel: *Dat dyalogus of twistsprake tusschen den wisen conick Salomon ende Marcolphus*. Tien jaar eerder in 1490 had Gheraert Leeu te Antwerpen reeds de Latijnse versie uitgegeven. Dat er later ook kluchten over dit onderwerp ontstonden kon niet uitblijven. De beroemdste zijn van Hans Folz (1513) en van Hans Sachs (1550). In 1685 maakte Christian Weise er een komedie van: *Comödie vom König Salomo*. Een zekere A. Paquet schreef in 1924 nog een spel getiteld: *Marcolph oder König Salomo und der Bauer, ein heiteres Spiel*.

De inhoud van het verhaal

Salman trouwde dus met de heidense prinses Salome en liet haar dopen. Maar ook de heidense koning Fore (= Farao) heeft zijn oog op haar laten vallen. Om haar tot zijn echtgenote te maken kan hij uiteraard de hulp van haar vader verwachten. Koning Fore begeeft zich op weg naar Jeruzalem en stelt aan Salman zijn eis tot uitlevering van Salome. Natuurlijk wijst Salman, hierin gesteund door zijn (half)broer Morolf, de eis af. Het komt tot een veldslag: Salman wint, Fore wordt gevangengenomen. Men vertrouwt merkwaardiger wijze diens bewaking toe aan prinses Salome, tot ongenoegen van Morolf

Fore weet door het schenken van een toverring Salome in zijn macht te krijgen: zij is plotseling hevig verliefd op hem. Met haar hulp weet Fore uit de gevangenis te ontsnappen. Na een halfjaar stuurt Fore een speelman met een toverkruid dat Salome na het eten ervan schijndood maakt. Morolf vertrouwt het allemaal niet en giet om de waarheid op het spoor te komen vloeibaar goud door haar hand. Maar Salome, betoverd als zij is, bemerkt niets. Ze wordt in een gouden doodskist gelegd, maar na drie dagen weet ze, met de hulp van de speelman, levend en wel te ontsnappen naar Fore. Morolf vermomt zich door in de huid van een jood te kruipen en hij begeeft zich – nu totaal onherkenbaar geworden – naar het rijk van Fore, waar Salome met haar nieuwe minnaar leeft. Na veel omzwervingen vindt hij de koningin en daagt haar uit met hem een partij te schaken. Hij heeft, zo zegt hij, geld nodig en is bereid zijn leven op het spel te zetten tegen dertig mark goud. Maar in werkelijkheid hoopt hij, zo geeft hij toe, met een overwinning de schoonste jonkvrouw van het hof te veroveren. Tijdens het schaakspel bemerkt hij hoe het zonlicht, ondanks het feit dat de koningin een handschoen draagt, door het gat in haar hand valt. Morolf weet nu zeker dat zijn opponente de gezochte Salome is. Tijdens de partij weet hij de koningin met een prachtige ring zodanig uit haar concentratie te halen dat ze het hele spel vergeet. Juist door zijn listige gedrag echter verraad Morolf zich. Salome erkent in haar sluwe tegenspeler haar vroegere zwager Morolf. Hij wordt gevangengenomen maar weet te ontvluchten en keert terug naar Jeruzalem. Nu besluit Salman met geweld zijn vrouw te heroveren. Hij rust een groot leger uit en begeeft zich naar het land van Fore. De soldaten verbergen zich in het bos. Salman verkleedt zich op aanraden van Morolf als pelgrim en gaat naar het vijandelijke hof. Maar Salome herkent in de vrome man haar echtgenoot Salman. Fores schone zuster wil Salman redder, maar hij gaat niet op haar aanbod in. Hij wordt veroordeeld tot de dood aan de galg. Voor het zover komt, geeft hij echter

met zijn hoorn een afgesproken teken, waarop Morolf met de manschappen te hulp komt. Fore wordt opgehangen en Salome meegevoerd naar Jeruzalem. Salman leeft zeven jaar gelukkig met zijn echtgenote; zij schenkt hem een zoon. Dan verschijnt koning Princian als pelgrim verkleed aan het hof. Hij laat een toverring in Salome's beker met wijn vallen. Salome drinkt de wijn en is nu hevig verliefd op Princian, met wie zij vlucht. Opnieuw trekt Morolf – nu verkleed als een kreupele – eropuit om zijn trouweloze schoonzuster op te sporen. Hij vindt haar in Akko (aan de kust in Fenicië ten noorden van Israël) bij haar nieuwe geliefde. Morolf stelt zijn broeder Salman hiervan op de hoogte. Met een krachtig leger keert Morolf terug naar het rijk van Princian. Intussen bewoont Salome een rots in zee. Een meermin wil Morolf helpen om de onderaardse gang die naar Salome's verblijfplaats leidt te verwoesten. En zo gebeurt het ook. Princian wordt verjaagd. Morolf wil niet nogmaals de ontrouwe Salome aan zijn broer toevertrouwen. Hij doodt haar in het bad, zodat hij in de toekomst geen last meer van haar zal ondervinden. Salman trouwt nu Fores beminlijke zuster en beleeft met haar nog dertig gelukkige jaren.

Morolf spielt Schachzabel mit Königin Salme, een houtsnede uit de Duitse editie van Matthis Hüpff, *Dialogus Salomonis et Morolf*, Straatsburg, 1499.

MUSEUM

In het verleden belichtten we wel eens de permanente tentoonstelling. Zoals bijvoorbeeld vorig jaar in de Euwe-special. We gingen, zeg maar, op een *sentimental journey* door het Max Euwe-Centrum. We zagen de – unieke – Euwering waarvan Hans Ree zich momenteel de drager mag noemen.

In diezelfde Euwe-Bergman vitrine, bij de heropening aan het Max Euweplein – december 1991 – door de weduwe van Max Euwe geschonken, vonden we het zakschaakspel ter herinnering aan de fameuze *clash of the titans*, de Spassky-Fischer match om het wereldkampioenschap 1972 in Reykjavik. Een modern ontwerp met perspex staafjes als houder voor de delicaat in zilver en goud op zilver uitgeoefde schaakstukjes. Alles gevat in een plaat, rechthoekige doos waarvoor de ontwerper zich door Escher heeft laten inspireren.

Met certificaat, nummer 301.

Eveneens in die vitrine: het zogenaamde zoeloeschaakspel op een leren schaakbord. De pionnen toonden krachtige, stenen koppen met negroïde trekken, het schaakbord was in natureel leer gehouden, waarop witte vlakken aangebracht waren. De stukken leken wel te groot voor het bord.

Of de replica van het oudste ooit in Amsterdam gevonden schaakstukje, net een duim hoog.

Een etage lager in de vitrine: slanke, sierlijke rode en witte schaakstukken van been, opgebouwd uit ronde, elliptische vormen. Volgens de deskundigen daterend uit de achttiende, negentiende eeuw. Franse of Engelse makelij, moeilijk te onderscheiden, want ze hebben van allebei wat. Een opvallend detail: de extreem lange koning.

Daaronder wat schaakcuriosa, onder andere een dolk van tropische afkomst, hardhouten doosjes.

En op de bovenste etage, dat prachtige met de hand gemodelleerde beeldje van keramiek, circa 8 cm hoog. Twee figuren van oosterse origine die een partij aan het spelen zijn: wij zijn er niet uitgekomen of het go of Chinees schaak was.

Denken aan het verleden roept weemoed op, vindt u niet?

De eerder beschreven objecten kunt u helaas niet meer in het Max Euwe-Centrum bewonderen. In de nacht van 14 op 15 mei werd er ingebroken en verwisselden deze kunstwerkjes – ongewild – van eigenaar.

Het is een groot verlies.

Eveline Dirksen

RECENSIES

Joachim Beyer Verlag

De Duitse uitgeverij Joachim Beyer Verlag heeft blijkbare de zolder opgeruimd en heeft een aantal klassiekers opnieuw uitgebracht. Omdat het hier herdrukken betreft en geen echt nieuwe boeken zullen we volstaan met een korte opsomming. Meer dan tachtig jaar geleden (in 1921) verscheen het leerboek *Chess fundamentals* van Capablanca, die in datzelfde jaar de wereldtitel veroverde. Een standaardwerk, dat nu in ongewijzigde vorm zijn zevende Duitse editie kent (1).

Veelschrijver Kurt Richter bracht in 1936 het boek *Kombinationen* op de markt. De nu verschenen achtste editie is een herdruk van de door Teschner bewerkte zesde druk uit 1965 (2). Een ander boek van Richter, *Schachmatt* uit 1950, werd zo'n tien jaar geleden door dezelfde Teschner ingrijpend bewerkt. De vijfde druk is identiek aan de vorige editie (3).

Eugene Snosko-Borowsky is in de schaakwereld meer bekend geworden als publicist dan als speler. Zijn boek over openingsvalstrikken verscheen in 1939 in het Duits. De huidige twaalfde editie is nog steeds in grote lijnen gelijk aan de originele versie (4).

Golombeks boek over Réti dateert uit 1954. In 1997 bewerkte John Nunn voor uitgeverij Batsford de originele editie. Deze versie is nu in het Duits vertaald en door Beyer Verlag uitgebracht (5).

De Amerikaanse amateurschaker Walter Meiden schreef een drietal boeken, waaraan Euwe zijn naam verbond. Het deel *Amateur wird Meister* verscheen voor het eerst in 1964 en beleefde nu zijn derde vrijwel ongewijzigde herdruk (6).

De schaaktrainers Joesoepov en Dvoretzki publiceerden in 1994 – en niet in 1964 zoals de huidige editie vermeldt – hun boek *Opening preparation*. Nu is de Duitse versie in derde druk verschenen (7).

Er verscheen bij Joachim Beyer Verlag ook een nieuw boek, namelijk *Karpows Schachschule* (8). Het betreft hier een verzameling oude artikelen die Karpov – of waarschijnlijk Evgeni Gik – onder dezelfde titel begin jaren negentig publiceerde in het Duitse schaaktijdschrift *Schach-Report*.

1) José Raoul Capablanca, *Grundzüge der Schachstrategie*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 160 pag., ISBN 3-88805-292-0, prijs € 14,80.

2) Kurt Richter, *Kombinationen*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 176 pag., ISBN 3-88805-298-X, prijs € 15,20.

3) Kurt/Richter/Rudolf Teschner, *Schachmatt*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 158 pag., ISBN 3-88805-297-1, prijs € 15,20.

4) Eugene Snosko-Borowski, *Eröffnungsfalle am Schachbrett*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 136 pag., ISBN 3-88805-472-9, prijs € 13,80.

5) Harry Golombek, *Richard Rétis beste Partien*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 220 pag., ISBN 3-88805-268-8.

6) Max Euwe/Walter Meiden, *Amateur wird Meister*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 260 pag., ISBN 3-88805-247-5.

7) Artur Jussupow/Mark Dworeszki, *Effektives Eröffnungstraining*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 282 pag., ISBN 3-88805-279-3.

8) Anatoli Karpow, *Karpows Schachschule*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2002, 124 pag., ISBN 3-88805-289-0.

Groningen

Al veertien jaar lang organiseert het Groningse schaakgezelschap Staunton jaarlijks een thematoernooi. In 2001 werd gekozen voor het Albins tegengambiet. De invitatiegroep bestond uit de lokale spelers Tiviakov,

Brenninkmeijer en Ligterink, aangevuld met Van der Wiel. Het gambiet heeft een dubieuze reputatie. Volgens Tiviakov staat zwart al na twee zetten verloren en zijn resultaten bevestigen dit: met wit twee keer winst en met zwart een keer verloren. Van het toernooi is een keurig boekje verschenen met uitgebreide analyses van de partijen door Erik Hoeksema (9).

Het beroemde Staunton-toernooi uit 1946 speelt een belangrijke rol in de schaakcarrière van Gijs Kaasschieter. Voor het eerst ziet Gijs, de hoofdpersoon in *Een schaaknovelle* (10), geschreven door Gerrit Krol, de complete wereldtop in levende lijve. Nog geen tien jaar later is Gijs zelf verwickeld in de strijd om de wereldtitel als hij spoorloos verdwijnt. Krol schreef het boekje in opdracht van Essent, de sponsor van de jaarlijkse vierkamp te Hooftveen. De gebonden editie verscheen in een gelimiteerde oplage van duizend exemplaren.

9) Michiel Zeevaarder/Bert Meijer, *Albins Tegengambiet*, Schaakgezelschap Staunton, Groningen 2002, 64 pag.

10) Gerrit Krol, *Een schaaknovelle*, Querido, Amsterdam 2002, 92 pag., ISBN 90-214-6988-X

Limburg

In het jaar 2000 vierde de Venlose Schaakvereniging (VSV) haar 75-jarig bestaan. Het hoogtepunt was de organisatie van een ouderwetse interland tussen Nederland en Duitsland aan zes borden. Beide teams bestonden uit louter grootmeesters, maar toch bleken de Duitsers oppermachtig. Slechts in de vierde en laatste ronde kwam Erik van der Doel tot de enige Nederlandse partijwinst. In het jubileumboek dat dit jaar is verschenen (11) wordt uiteraard uitgebreid aandacht besteed aan dit evenement. Verder bevat het boek een klein historisch overzicht waaruit blijkt dat er drie verschillende data in aanmerking komen als oprichtingsdatum. De Limburgse Schaakbond (LiSB) viert ook haar 75-jarig bestaan en hier bestaat over de oprichtingsdatum geen enkele twijfel: 25 maart 1927. Het jubileumboek van de LiSB (12) bevat een korte beschrijving van de geschiedenis van de bond, bijdragen van alle huidige bestaande verenigingen en portretten van markante personen uit de provincie. Uiteraard ontbreekt de enige Limburgse grootmeester, Paul van der Sterren, evenmin als zijn historische winstpartij tegen Kortsjnoj uit 1978. De LiSB kan trots zijn op deze jubileumuitgave, want het boek ziet er buitengewoon fraai uit.

11) Nico van der Hoogt et al., *75 jaar Koninklijk Erkende Venlose Schaakvereniging*, V.S.V, Venlo 2002, 96 pag.

12) Frank Clevers/Roel Wiche, *75 jaar schaken in Limburg*, Limburgse Schaakbond, Stein 2002, 104 pag., prijs € 8 (voor niet-leden van de LiSB, incl. portokosten).

De *Nieuwsbrief* is bestemd voor de donateurs van het Max Euwe-Centrum. U kunt de *Nieuwsbrief* regelmatig ontvangen door donateur te worden van de Stichting Max Euwe-Centrum, door een bedrag van minimaal €12,50 per kalenderjaar (meer mag ook) over te maken op Postbankrekeningnummer 5401670 t.n.v. Max Euwe-Centrum te Amsterdam. Of door te bellen: 020-6257017, waarbij u advies omtrent de betaling mag verwachten.

Diversen

In 1925 publiceerde de Italiaan Roberto Bianchetti een indrukwekkend boek over de theorie der pionneneindspelen. Toen zeven jaar later Duchamp & Halberstadt eveneens hun licht deden schijnen over dit onderwerp met het boek *Opposition et Cases Conjuguées* werden zij van plagiaat beschuldigd. Een heuse polemiek volgde, totdat Bianchetti zelf verklaarde dat de theorie van Duchamp en Halberstadt afweek van de zijne. Hans Buijs heeft het standaardwerk van Bianchetti als boek van het jaar 2000 van de ARVES bewerkt en vertaald in het Nederlands (13). Vier jaar geleden is Buijs aan het karwei begonnen en hij heeft het dit jaar afgerond. Uit alles blijkt dat er veel zorg door Buijs aan dit mooie boekje is besteed. Eveneens vier jaar geleden verscheen een testboek van de auteurs Ward en Emms. Onlangs kwam Ward – Emms is blijkbaar afgehaakt – met deel twee op de markt (14). Ward geeft bij elk van de tachtig opgaven vijf alternatieve antwoorden en de lezer kan na afloop zelf zijn score berekenen. De opgaven zijn merendeels posities uit het midden- en eindspel. Een prettig boekje voor op het nachtkastje.

13) Rinaldo Bianchetti, *Bijdrage tot de theorie der pionneneindspelen*, ARVES/Hans Buijs, Amsterdam 2002, 86 pag.

14) Chris Ward, *Chess choice challenge 2*, Batsford, London 2002, 160 pag., ISBN 0-7134-8705-4, prijs £ 12.99.

Ton Sibbing

AGENDA

Boeken(ruil)markt

Zaterdag 30 november van 11.00 tot 14.00 uur de halfjaarlijkse boeken(ruil)markt in het Max Euwe-Centrum

Tafels voor particulieren graag ruim twee weken van tevoren (gratis) reserveren.

Het Max Euwe-Centrum stelt goede ideeën op prijs. Degenen die met ons mee willen denken over mogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld (schaak-)tentoonstellingen, of andere activiteiten, worden verzocht ons daarvan op de hoogte te stellen.

Schaakboekenverzamelingen kan men legateren aan stichtingen als het Max Euwe-Centrum. Als u zelf daarover denkt of iemand kent met deze gedachte, houden wij ons van harte aanbevelen.